

Kako se Matoš ipak vratio u Pariz

- Kožarićev „Matoš na klupi” u Issy-les-Moulineaux-u

„Ako hoćete da vam Zagreb ne švapčari, da vam djeca ne postanu nehajni kulturni divljaci, da zavole ukus i ugladenost, da zavole domovinu, ljepotu i slobodu, učite ih francuski.“, to je prije punih stotinjak godina Zagrepčanima preporučio njihov sugrađanin Antun Gustav Matoš kao lijek protiv tadašnje austrougarske germanizacije.

AGM je već tada bio istaknuti pisac koji je svojom umjetničkom snagom uspio hrvatsku književnost lišiti provincijalizma i prožeti je tadašnjim europskim strujanjima. Oslonac mu je bila francuska književna kultura u čijoj je prijestolnici živio punih pet godina kao vojni bjegunac.

U Pariz je stigao 6. kolovoza 1899. i zna se da je već prvoga dana „započeo entuzijastično osvajanje velegrada“. Ovog intelektualca naglašene hrvatske nacionalne svijesti fascinirala je francuska metropola jer je za njega to bio „najkulturniji“, „najduhovitiji“ i „najnonšalantniji“ grad, ali i čista suprotnost „maloj i kukavnoj, siromašnoj i servilnoj, antikulturnoj i skućenoj našoj domovini...“.

Matoševa opčaranost Parizom očituje se u 26 izvještaja sa Svjetske gospodarske izložbe koje je kao novinar bosanskog paviljona pisao

za zagrebačko Hrvatsko pravo od proljeća do jeseni 1900. Ti novinski feljtoni prepuni su umjetničkih, političkih i gospodarskih analiza. Matoš piše o glazbi, književnosti, likovnoj umjetnosti, a posebnu pozornost posvjećuje slikarima koji su stvarali masovnu umjetnost – plakate i karikaturu. Crvena nit tih njegovih *Dojmova s pariške izložbe* i *Pisama iz Pariza* domoljubno je kukanje zbog loše zastupljenosti Hrvatske. Ujedno ne propušta nijednu priliku da čitatelje upozna s drugim civilizacijama i rasama, novim idejnim strujama, društvenim i gospodarskim pojavama. Za Matošem će nakon toga idućih godina krenuti, naravno ne samo u Pariz, i cijeli naraštaj mladih hrvatskih pisaca.

Matošu je prije godinu dana, u subotu 8. veljače 2014., u 11 sati, u parku *Roseraie* u Issy-les-Moulineaux-u, otkriven spomenik *Matoš na klupi* Ivana Kožarića, također francuskog đaka. Bila je to fina fešta, uza sve prave počasti - uz nazočnost zastupnika u francuskom parlamentu i gradonačelnika André Santinija, zamjenika gradonačelnika za kulturu Alaina Lévyja, hrvatskog vele-

poslanika dr. Ive Goldsteina i hrvatske ministrice kulture prof. dr. Andree Zlatar-Violčić. Otkriven je odljev onog Matoša koji od 1972. nonšalantno sjedi na jednoj klupi na zagrebačkom Strassmayerovom šetalištu i s Gornjega grada promatra svoj *Štreberovac*, kako je ovaj veliki politički oporbenjak i polemički pravdaš posprdno zvao svoj omiljeni grad i njegovu zemljicu *Štreberiju*.

No zašto spomenik u omanjen francuskom gradiću smještenom šest i pol kilometara jugozapadno od središta Pariza, ma koliko se Issy-les-Moulineaux ubraja u tzv. Veliki Paris, ako znamo da je Matoš živio u samom srcu Pariza, u 6. arondismanu (četvrti), nadomak Francuskoj akademiji, Luksemburškom parku, crkvi Notre-Dame-des-Champs? Poduža je to priča, a sastoji se iz dva nevezana, ali i nepovezana čina. Prvi čin je kratak, traje nešto više od godinu dana, od siječnja 1979. pa do iza do ožujka 1980., a drugi, od 1999. do danas. I oba su nalik klasičnom hrvatskom političkom košmaru.

Prvi čin počinje osnivanjem udruge *Amitié France - Croatie* (Priateljstvo Francuska - Hrvatska). Osim izdavačke djelatnosti, organizacije izložbi i koncerata, osnivači su, jedna Hrvatica, Marija Tomulić, koja je u Francuskoj od 1966., i troje Francuza, Jacqueline Bessuand, Guy Lopez te član Francuskog pokreta otpora Jeanne Prigent, jed-

nu od važnijih aktivnosti smatrali postavljajući spomenika velikom prijateljstvu između Matoša i grafičara i karikaturiste André Rouveyre-a. Rouveyre je bio veliki Matošev prijatelj. Ne samo što ga je uveo u krug uglednih knjižara oko kojih se okupljala pariška umjetnička i intelektualna krema nego mu je u nevolji bio i pouzdanim osloncem. Spasavao ga je od gladi i plaćao mu stanarinu u siromaškom hotelu *Cronstadt*, koji se nalazio uz Seinu. Jer Matoš je tijekom u Parizu, pa tako i tijekom svog dugogodišnjeg lutanja europskim metropolama, živio od bijednih honorara zagrebačkih, bosanskih i srpskih redakcija kojima je slao svoje feljtone, kritike, novele, pjesme.

Hotela *Cronstadt* već odavno nema. To mjesto danas krasi mali park u koji je udruga *Amitié France - Croatie* htjela postaviti spomen ploču. Kad su uz pomoć jednog arhitektonskog ureda izradili idejni plan, napravili plan izgradnje i skicu spomen ploče, 18. lipnja 1979. zatražili su dozvolu od grada. Nakon mnogobrojnih pregovora i izlazaka raznoraznih komisija na teren, 5. veljače 1980. Gradska uprava za urbanizam javlja da se „g. gradonačelnik Pariza“ slaže s osnovnom idejom, ali da predloženo mjesto ne odgovara jer je preusko budući da se tamo već nalazi jedna fontana.“ Mole da se predloži neko

drugo mjesto. I potražili su - u privatnim kućama u kojima je Matoš stanovao. Većina vlasnika nije bila zainteresirana. Jednom su im čak bili rekli da je Matoš ustaša i da ne žele ploču s njegovim imenom na svojoj kući. Na kraju su odustali od spomen ploče na kojoj je trebalo biti zapisano (donosimo hrvatski prijevod):

Na ovome se mjestu nalazio hotel Cronstadt od kojega nema više nikakva traga osim onog rijetkog i predivnog - prijateljstva koje je vezivalo hrvatskog pjesnika A.G. Matoša (1873. - 1914.), izbjeglog u ovu zemlju utočišta, u Francusku, i slikara i pisca André Rouveyre-a (1879.-1962.), koji su u njemu stanovali i radili na slavu svojih domovina i Pariza, glavnog grada Svijeta.

L' Amitié France - Croatie,

Drugi čin počinje dvadeset godina kasnije s *Alliance française* u Zagrebu. Ova zagrebačka ispostava te tradicionalne kulturne institucije kojoj je cilj širenje francuskog jezika u inozemstvu, dolazi na ideju da za svoj simbol uzme Kožarićevog Matoša. Bez pitanja. Kipar im je na to poručio da bi bilo bolje da se potrude Matoša vratiti u Francusku. I zaista, *Alliance française* piše pismo gradonačelniku Pariza, a Udrugu bivših studenata hrvatskih sveučilišta - AMCA-Paris i njenog predsjednika arhitekta Damira Perinića moli za organizacijsku i administrativnu pomoć.

I AMCA-Paris i ugledni kipar Ivan Kožarić žele spomenik vidjeti na mjestu nekadašnjeg hotela, ali sad stvarno više nema mjesta. U međuvremenu je u parku uz fontanu postavljeno još pet skulptura i dvije umjetnički izrađene klupe. Amcovi predlažu 16 drugih lokacija u Latinskoj četvrti - uz Seinu, na obalu Seine, na trgovima. Sve se odbija. Komisija za spomenike grada Pariza odbija i poziciju na padini Chaillot, tamo gdje su parkovi Trocadéro - s pogledom na Eiffelov toranj. Uzalud je bila i prethodna privola gradonačelnika tog arondismana, naklonjenog Hrvatskoj.

Rješenje se počelo nazirati kad su se uz pomoć člana Komisije, arhitekta André Hoffmana, koji je litvanskog podrijetla, dogovorili da se spomenik postavi u *Vrtu pjesnika* nasuprot spomeniku Victoru Hugou. *Jardin des Poètes*, u kojem je spomenik ruskog nacionalnog pjesnika Puškina što ga je Moskva poklonila Parizu, nalazi se na periferiji 16. arondismana. Dobili su potporu predsjednika Mesića, a tadašnji ministar kulture Biškupić odlučuje financirati odljev. Za Kožarićevog Matoša u *Vrtu pjesnika* zalaže se među ostalima i francuski parlamentarni zastupnik Patrick Bloche, predsjednik Parlamentarne grupe Francusko-hrvatskog prijateljstva, francuski veleposlanik u Hrvatskoj, direktor Francuskog instituta u Zagrebu. Damir Perinić i njegovi pišu pismo Jacquesu Chiracu pa onda i gradonačelniku Bertrandu Delanoë-u kojemu u službeni posjet dolazi njegov zagrebački kolega Milan Bandić. Uoči sastanka Bandića se dobro instruirao kako da svog kolegu pridobije za *Matoša na klupi*. Zaboravivši se (?) Bandić traži da Pariz imenuje jednu ulicu po Matošu. No, preimenovanje ulica u Francuskoj zakonski je zabranjeno pa Delanoë glatko odbija.

Sad tek počinju pravi problemi. Od toga da jedan član na sastanku Komisije za spomenike traži da se odbaci hrvatski projekt budući da Kožarić radi na novom Matošu, što je bila čista izmišljotina, pa do toga da taj isti član već na sljedećoj sjednici izjavljuje da se ne može postaviti spomenik osobi koja se u Francuskoj družila s ekstremnom desnicom aludirajući pri tome na Matoševe veze s nacionalno, ali antihabsburški naklonjenim francuskim književnicima, a pogotovu na Matoševo intenzivno dopisivanje s književnikom i novinarom Mauriceom Barrèsom. Objedama nema kraja. Na sljedećoj sjednici taj isti član izjavljuje da se ne može dopustiti da u Parizu postoji spomenik jednom kriptonacisti. AMCA-Paris opet piše protestna pisma, lobira u francuskih intelektualaca i političara te traže da se iz komisije isključi osoba koja krivo interpretira povijest. Komisija ne budi lijena nakon toga zaključuje da Kožarićev Matoš ne odgovara estetskim mjerilima grada Pariza (*sic!*).

Kad je Pariz definitivno izgurao Matoša, Damir Perinić se obratio gradonačelniku Issy-les-Moulineaux-a. André Santini se čudi i ne vjeruje da je Pariz odbio takav fenomenalni umjetnički rad. Pregovori sa Santiniem su bili kratki. I uspješni. Sporazumjeli su se da će Matoš sjediti u drvoredu kestenova pred ulazom u kapelicu Sv. Spasitelja (Chapelle Saint-Sauveur) u kojoj se redovito održavaju koncerti, izložbe i priredbe, a drvored i kapelica okruženi su vrtom s više od 70 različitih vrsta ruža.

Ako ste već pomislili da je priča time gotova, prevarili ste se. Na scenu stupa carina koja traži svoje. Hvala budi Bogu da je Hrvatska na ulazu u Europsku uniju pa ćemo riješiti i taj problem, tvrde u Francuskom veleposlanstvu u Zagrebu. Valja počekati prijevode na kojima se radi ni više ni manje nego dvije godine. U Pariz u međuvremenu dolazi novi hrvatski veleposlanik. Ivo Goldstein na sastanku s AMCA-om obećava perfektnu kulturnu suradnju. Niti mjesec dana nakon toga veleposlanik u svojoj prepisci s Issy-les-Moulineaux-om AMCA-Paris više ne spominje. On je taj koji će sam sve srediti, a da to udruga ne zna. I Ivo Goldstein tako je to sredio da je prihvatio jedno drugo mjesto za spomenik. Inicijator projekta AMCA-Paris odbija premještanje spomenika s obrazloženjem da se međunarodni ugovori ne mogu jednostrano kršiti. Sve je bliže ulazak Hrvatske u Europsku uniju pa time i datum inauguracije koju treba predvoditi hrvatski predsjednik Ivo Josipović. Hrvatski veleposlanik traži od udruge da pristane na kompromis. Donator kipar Ivan Kožarić odbija premještanje spomenika.

Hrvatska je ušla u Europsku uniju bez Matoša u Parizu, a diskusije su trajale sve do prosinca 2013. kada je Filip Kožarić, nećak kipara, došao u Issy na razgledavanje nove lokacije te ustanovio da ne odgovara filozofiji djela. Tada Ivan

Kožarić odlučuje da će odustati od donacije ukoliko se spomenik ne vrati na dogovoreno mjesto.

Kožarić nije morao odustati, a ambasador Goldstein više nije morao u potragu za novim kompromisom nego je zajedno s ostalim velikodostojanstvenicima i uzvanicima 8. veljače 2014. uživao u koncertu jedne francuske solistice na violončelu, Matoševom omiljenom glazbalu, i u dvojezičnom recitalu Matoševe poezije.

S francuskim *Matošem na klupi* dobili smo i dvojezično izdanje Matoševe poezije *Tajanstvena ruža* koje je financirao grad Issy-les-Moulineaux. Pjesme je izabrao i preveo Jugoslav Gospodnetić, a „Predgovor – Matoš bez mita – zato još draži“ napisala je Nives Opačić, velika promicateljica hrvatskoga jezika i kulture u Hrvatskoj.

Za kraj ovog napisa evo nam i samog Matoša. Preuzimam ga iz *Tajanstvene ruže*:

Basna

*Sva se perad skupila na prelo:
Susjed lisac trijebi naciju!
Zaključni se poslati mu smjelo
- Kao uvijek – deputaciju.*

*Zastupnici ostaviše selo,
Sastaviše delegaciju,
Državniku stigoše na sijelo,
Predaše mu deklaraciju.*

*Majstor – kao uvijek – družinu
Zakolje i spremi užinu
Sve bez zбора i dogovora,*

*Dok je Sabor konstatirao,
Da se komšija blamirao
Kršeć jasni smisò ugovora.*

Hrvatska prosvjeta, Zagreb, 1914.

Aleksandra Brnetić
Berlin, 19.3.2015.

Antun Gustav Matoš

(✠Tovarnik, 13. lipnja 1873. – †Zagreb 17. Ožujka 1914.)

Hrvatski književnik koji je trgnuo hrvatsku književnost iz letargije provincijalizma i uveo je u maticu svjetske pisane riječ.

Skulptura *Matoš na klupi* je djelo kipara Ivana Kožarića, a čiji se odljevi nalaze u Sisku, Parizu i Zagrebu.

BRG
Riječ

Vol. XXIV, Nr. 47, Wiesbaden MMXV

ISSN 2196-6109